

Opastusta arvokeskusteluun

Klaus Helkama: *Suomalaisten arvot. Mikä meille on oikeasti tärkeää?* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2015.

Arvot ovat jotain, mitä me pidämme arvossa tai arvokkaana. Joskus väitetään jonkun olevan arvotyhjässä, joku toinen taas on heittänyt perinteiset arvot romukoppaan. Millaiset asiat ovat arvoja, miten niitä voidaan tutkia ja millaisia arvoja suomalaiset pitävät tärkeinä?

Klaus Helkaman *Suomalaisten arvot* -kirjassa on johdannon lisäksi yhdeksän lukua, joissa käsitellään muun muassa luontoa, tasa-arvoa, työtä ja kunniaa, rehellisyyttä, maanpuolustustahtoa sekä sivistystä, koulutusta ja viisautta sekä niihin liittyvää arvo maailmaa. Kunkin luvun lähdeluettelot on erikseen kirjan lopussa. Varsinaisia lähdeviitteitä ei tekstissä ole. Lähdeluettelon lopussa kirjoittaja kuitenkin lupaa pyydettyä lähettää täydellisen kirjallisuusluettelon lähdeviitteineen.

Suuri osa kirjan suomalaisista tutkimuksista on tehty Values, Emotions, Morality and Personality -tutkimushankkeessa, joka on alkanut vuonna 1998. Pitkäaikaista tutkimusta on tehty erityisesti Pyhtää-tutkimuksessa, jossa on haastateltu pyhtääläisiä ensimmäisen kerran vuonna 1975 ja useita kertoja sen jälkeen. Arvojen ja stereotyyppien tutkimushankkeissa on tehty kansainvälistä yhteistyötä. Mukana on monia yksittäistutkimuksia esimerkiksi luontoarvojen

ja taloudellisten arvojen suhteesta sekä maanpuolustusta koskevista asenteista, mutta myös vertailla eri maiden arvoista ja arvojen muutoksista. Helkama konkretisoi ja havainnollistaa arvoja erilaisilla arkipäivän esimerkeillä. Aleksis Kiven *Seitsemän veljeksien* tarkastelu arvojen näkökulmasta on myös mielenkiintoinen.

Arvojen tutkiminen

Mutta miten arvoja oikeastaan voidaan tutkia? Helkama esittelee yleisesti käytettyjä malleja, joiden avulla arvoja on tutkittu maailmanlaajuisesti ja joita on käytetty myös Suomessa.

Ronald Inglehartin ohjelma käynnistyi 1970-luvulla. Siinä tutkittiin aluksi erityisesti poliittisia arvoja, mutta tutkimus laajeni myöhemmin myös muihin arvoihin. Inglehartin mallissa keskeistä on liikkuminen materialismi-post-materialismi-akselilla. Aineistoja on kerätty yli kahdestakymmenestä maasta ja ne ovat mahdollisistaaneet myös ajallisen muutoksen tarkastelun. Inglehartin kyselyssä oli aluksi vain neljä väittämää, ja hän saikin kritiikkiä kapealta pohjalta tekemistään vahvoista yleistyksistä. Inglehart on kuitenkin parannellut mittariaan monipuolisemmaksi useiden vaiheiden kautta. Uusimmissa kyselyissä on mukana yli 60 maata ja yli 150 000 vastaajaa.

IBM:n tutkimusjohtaja Geert Hofstede keräsi 1970-luvulta alkaen IBM-yhtiön eri maiden työntekijöiltä ison aineiston, joka koski lähinnä työhön liittyviä arvoja. Hofsteden malli perustuu neljään kulttuuriseen ulottuvuuteen, jotka ovat valtaetäisyys, individualismi, epävarmuuden välttäminen sekä suoriutuminen ja yhteistyö. Viimeksi mainitun ulottuvuuden osalta miehet ja naiset erosivat toisistaan siten, että usein miehillä oli ihanteena eteenpäin pääseminen ja hyvät ansiot, kun taas naisille tyypillisempiä ihanteita olivat yhteistyö ja hyvät ihmissuhteet. Hofstede käyttikin tästä ulottuvuudesta alkuvaiheessa nimitys-

Parhaat lahjat Tiedekirjasta

7.-22.12. myymälä on auki pidennetysti: ma-to klo 10.30-18, pe klo 10-16.

Aatonaattona 23.12. klo 10-15.

Välipäivinä 27.-30.12. myymälä on suljettu. Snellmaninkatu 13 Helsinki

www.tiedekirja.fi

tä maskuliinisuus–feminiinisyys. Hofstedin mallia on täydennetty myöhemmin vielä kahdella uudella ulottuvuudella, joita Helkama ei käsittele, koska niiden osalta on Suomesta vain vähän tietoa.

Milton Rokeach pyrki laatimaan mittarin, jossa olisivat kaikki maailman arvot. Hän kokosi arvoja monista eri lähteistä ja yhdisti samaa merkitseviä arvoja yhteen. Lopulta hän sai kokoon kaksi 18 arvon luetteloa. Toisessa luettelossa oli Rokeachin päätearvoksi nimeämiä asiaintiloja kuvaavia tavoitteita, kuten tasa-arvo ja maailmanrauha. Toisessa luettelossa oli toimintatapoja koskevia ilmauksia, kuten rehellisyys ja kohteliaisuus. Näitä Rokeach nimitti välinearvoiksi. Tutkittavia pyydetään listaamaan arvot tärkeysjärjestykseen. Vaikka tämä voi tutkittavista tuntua vaikealta, tulokset on todettu luotettaviksi. Rokeachin mittarista tuli yksinkertaisuutensa ansiosta nopeasti maailman käytetyin arvojen mittaussäädin.

Shalom Schwartz aloitti 1980-luvulla henkilökohtaisia arvoja koskevan tutkimuksen, jonka aineisto kerättiin opettajilta ja yliopisto-opiskelijoilta. Schwartzin mallista on tullut arvotutkimuksen valtavirtaa. Schwartzin arvojen mallissa on neljä pääulottuvuutta, nimittäin itsensä ylittäminen ja itsensä korostaminen, muutosvalmius ja säilyttäminen. Kymmenen eri arvotyyppeä taas sijoittuvat pääulottuvuuksien muodostamaan ympyrämalliin. Tutkimuksissa tietyt määritelmät ja arvo-osiot kuuluvat tiettyyn tyyppiin, esimerkiksi virikkeisyyteen kuuluvat jännitys, uutuus ja haasteet elämässä, kun taas yhdenmukaisuuteen kuuluu sellaisten tekojen, taipumusten ja impulssien hillintä, jotka häiritsevät tai vahingoittavat toisia ja rikkovat sosiaalisia odotuksia tai normeja. Suomalaisessa tutkimuksessa on lisäksi käytetty Schwartzin malliin kuulumatonta arvotyyppeä työ, johon kuuluvat ahkeruus, täsmällisyys, tunnollisuus, järjestelmällisyys, pitkäjänteisyys ja säästäväisyys. *Suomalaisten arvo* -kirjan etu- ja taka-aukeamille

on sijoitettu Schwartzin mallin arvokartta sekä arvojen tarkemmat kuvaukset.

Yksilö ja arvot

Suomalaisuuteen on liitetty sellaisia myönteisiä piirteitä kuin ahkeruus, isänmaallisuus, sisukkuus ja rehellisyys, mutta myös negatiivisia asioita, kuten alkoholin väärinkäyttö. Kansallinen omakuva on Helkaman mukaan yleensä suhteellisen vakaa. Vaikka käsitys omasta ryhmästä muuttuu hitaasti, mielikuvat muista kansoista saatavat vaihtua poliittisten suhdanteiden mukana nopeastikin. Näistä Helkama tarjoaa esimerkkejä läheltä ja kaukaa.

Helkama tarkastelee suomalaista arvomaailmaa kolmella eri tasolla. Kansallisen omakuvan tasolla monet suomalaiset jakavat käsityksiä siitä, millaisia asioita suomalaiset pitävät arvossa ja tärkeinä. Käsitys suomalaisten yhteisistä arvoista on osa suomalaista kulttuuria eikä ole sidoksissa ihmisten omiin, yksilöllisiin arvoihin. Toisella tarkastelutasolla huomio kiinnitetään yksilöllisiin eroihin. Näiden pohjalta löytyy arvoja, jotka ovat keskimäärin suomalaisille tärkeitä tai vähemmän tärkeitä. Kolmannella tasolla Helkama käsittelee teoissa ilmeneviä arvoja, sitä, mitä ihmiset toiminnan tasolla toteuttavat. Ei ole yllätys, että ihmisen tutkimustilanteessa tärkeiksi mainitsemat arvot eivät kaikki toteudu aina hänen käytännön toimintansa tasolla.

Sukupuoli ja ympäröivän yhteiskunnan odotukset vaikuttavat jonkun verran yksittäisten ihmisten arvoihin, samoin ikä, mutta erot ovat Helkaman mukaan pieniä. Näitä paljon suurempi merkitys on työalalla. Kauppatieteiden opiskelijoiden arvot näyttävät olevan melko samanlaisia Suomessa, Ruotsissa ja Virossa, samoin toisaalta humanististen alojen opiskelijoiden arvot. Ihmiset valitsevat työ- ja opiskelualojaan arvojen mukaan, mutta todennäköisesti myös ala vaikuttaa arvoihin.

Yksityisen ihmisen arvot muuttuvat yleensä hitaasti. Ympäristöllä on kuitenkin vaikutusta, esimerkiksi koulutus ja uusi tieto voivat vaikuttaa arvoja muuttavasti. Jo aikaisemmin mainittu Shalom Schwartz on jakanut arvot puutearvoihin ja kasvuarvoihin. Esimerkiksi turvallisuusarvot ovat sellaisia puutearvoja, joiden merkitys lisääntyy, kun turvallisuutta on vähän. Kun ihminen tuntee olonsa uhatuksi, turvallisuus nousee arvoasteikossa, turvallisessa ympäristössä se sijoittuu alemmaksi. Kasvuarvoja taas ovat sellaiset, joiden saavuttaminen vain lisää niiden tärkeyttä, tällainen on esimerkiksi tasa-arvo.

Kansallinen omakuva heijastaa yhteisön arvoja

Mikä on arvo, ja mikä on hyvänä tai tavoiteltavana pidetty ominaisuus tai asiaintila? Onko näillä eroa? *Suomalaisten arvo* käsittelee myös arvojen määrittelemistä ja niiden tutkimista. Arvojen mittaaminen ja varsinkin niiden vertaileminen voi vaikuttaa ensi ajattelulla hyvin vaikealta ja osin sattumanvaraiseltakin. Helkama kuvaa selkeästi ja ymmärrettävästi erilaisia malleja, joilla arvoja tutkitaan. Yksittäisen ihmisen vastaukset eivät paina kovin paljoa, mutta suuren ryhmän vastausten käsittely tuottaa mielenkiintoisia tuloksia. Ällistytävä on myös huomio, että jotkut asiat näyttävät tutkimusten mukaan isoissa otannoissa kytkeytyvän toisiinsa, vaikka arkijärjellä ajateltuna niillä ei yksilön kohdalla tuntuisi olevan yhteyttä. Kiinnostavia ovat myös esimerkiksi protestanttisia ja katolisia maita koskevat vertailut.

Suomalaisten arvo on runsas ja monipuolinen tietopaketti arvoista ja arvojen tutkimuksesta sekä Suomessa että myös muualla. Helkama toteaa, etteivät tutkimukset ole vahvistaneet erityisen kansanluonteen olemassaoloa. Kansallinen omakuva, johon voi liittyä käsitys kansanluonteesta, heijastaa kuitenkin yhteisön arvoja. Esimerkiksi työ

ja ahkeruus näyttävät suomalaisten mielissä liittyvän vahvasti suomalaisuuteen. Vaikka yksittäisten suomalaisten arvot voivat poiketa toisistaan paljonkin, useimmille suomalaisille tärkeitä arvoja näyttävät olevan työn lisäksi esimerkiksi luontoon, tasa-arvoon ja sivistykseen liittyvät arvot.

Kirjan lopussa on arvotesti, jonka avulla lukija voi laskea oman arvoprofiilinsa ja verrata sitä suomalaisten keskimääräiseen arvoprofiiliin.

MERJA LEPPÄLAHTI

Kirjoittaja on filosofian lisensiaatti ja tietokirjailija.